

Prof. Tomasz Gąsowski UJ/AIKr

Orcid.org/ 0000-0602-0866-2119

DZIEKANAT
Wydziału Historycznego UJ
wpłynęło..... 12.08.2023

RECENZJA ROZPRAWY DOKTORSKIEJ

Grażyna Granda, *Maturzyści Gimnazjum i Liceum
im. Króla Kazimierza Wielkiego w Bochni w latach 1892-1939*

Kraków 2023, ss. 337, tab. 53, wyk. 13.

Recenzowana rozprawa stanowi rodzaj studium przypadku, którego zbadanie umożliwia wgląd w znacznie szersze zagadnienia, a mianowicie funkcjonowanie edukacji szkolnej na poziomie średnim oraz proces formowania się inteligencji na przełomie XIX i XX stulecia w tej części ziem polskich. Ten pięćdziesięcioletni okres nie jest wprawdzie wystarczająco długi na badanie procesów społecznych, ale co istotne, przypada na dwie odmienne epoki przedzielone czteroletnią „wielką wojną”, a to z kolei zachęca do dokonania porównania ich przebiegu w obu z nich. A są to czasy zaboru austriackiego, co prawda już w dobie autonomicznej oraz Polski Odrodzonej.

Dysertacja została oparta na szerokiej podstawie źródłowej, uzupełnionej dobrze dobraną literaturą przedmiotu. Źródła będące efektem solidnej kwerendy archiwalnej to przede wszystkim katalogi i sprawozdania szkolne, dalej nieliczne wspomnienia i pamiętniki, a także publikacje urzędowe oraz czasopisma z badanej epoki.

Praca ma klarowną konstrukcję, na którą składają się wstęp, trzy rozdziały o mocno zróżnicowanej objętości, podzielone na mniejsze segmenty, dalej zakończenie, oraz pięć aneksów źródłowych, bibliografia, spis tabel i wykresów. Te ostatnie zawierające spory ładunek informacji liczbowych nadają całej rozprawie charakter analityczny.

Wstęp poza zwięzłym zdefiniowaniem celu badawczego pracy oraz uzasadnieniem ram chronologicznych zawiera istotne informacje o zastosowanej przez Doktorantkę metodzie badawczej. Polegała ona na zgromadzeniu przez Nią potrzebnych informacji w postaci ankiety złożonej z 78 pól wpisowych i kodowych. W nich to zostały zawarte zaczerpnięte z materiałów źródłowych, jednostkowe informacje dotyczące poszczególnych osób, tj. w tym przypadku bocheńskich maturzystów, tworzących badaną zbiorowość. Ponadto mieszczą się tam również informacje o częściach składowych nauczanych przedmiotów. Dane te zostały następnie poddane obliczeniom statystycznym przy wykorzystaniu programu obliczeniowego „dBase IV”. Umożliwił on dokonanie całego szeregu dobrze pomyślanych obliczeń, których efekty zamieszczone zostały w tabelach i zilustrowane wykresami. Rezultaty swoich obliczeń Doktorantka poddała następnie sensownej interpretacji i pewnej ogólniejszej refleksji. Ta jest zasadniczo trafna, jakkolwiek mogłaby być nieco bardziej pogłębiona. Dzięki temu praca mimo nasycenia danymi statystycznymi nadaje się jednak bez problemu do czytania.

Rozdział I poświęcony został ukazaniu historii bocheńskiego Gimnazjum im. Króla Kazimierza Wielkiego, wielce zasłużonego dla Bochni monarchy. Zostało ono powołane do życia przez austriacką administrację ale z inicjatywy lokalnych władz w 1817 r. Doktorantka kreśli następnie jego dalsze losy, ukazując stopniowy rozwój szkoły. Następował on, choć z różnym natężeniem i dynamiką, zarówno pod względem liczebności uczniów, obszaru ich rekrutacji, bazy materialnej, a także liczebności i kwalifikacji grona profesorskiego, co łącznie skutkowało najważniejszym efektem - powolnym lecz stałym wzrostem poziomu nauczania. I tak działało się aż po formułę „jędrzejewiczowskiego” Gimnazjum i Liceum lat 30. XX w.

Rozdział II, najobszerniejszy i poniekąd kluczowy w całej rozprawie, zawiera wielostronną analizę zbiorowości bocheńskich maturzystów w całym omawianym okresie. Została ona przeprowadzona pod względem ich liczebności oraz statusu prawnego, dalej pochodzenia społecznego, z naciskiem na uczniów przybyłych z okolicznych wsi, dalej także przestrzennego, wyznania, warunków egzystencji i wreszcie efektów edukacji zwieńczonej egzaminem maturalnym. Jego formuła

podlegała również w ciągu badanego półwiecza kilkakrotnym modyfikacjom i dwu większym całościowym reformom.

I wreszcie Rozdział III, z kolei najkrótszy, prezentuje galerię sylwetek bocheńskich maturalistów ukazując ich dalsze losy w dorosłym życiu. Efekty jej przeglądania robią spore wrażenie. W galerii tej zaskakuje bowiem obecność okazałej liczby postaci znanych i zasłużonych w różnych dziedzinach kultury, sztuki, nauki, czy służby publicznej, nie podejrzewanych na ogół edukację w Bochni, a ponadto częstokroć posiadających chłopskie pochodzenie.

Narracja poprowadzona jest sprawnie, mimo, że komentowanie wskaźników liczbowych nie jest wdzięcznym zadaniem. Strona językowa i stylistyka nie budzi zastrzeżeń, co ułatwia nieco lekturę specyficznego tekstu. Ważne jest, że Doktorantka nie uległa magii gołych liczb lecz starała się, na ogół z powodzeniem, skoncentrować się na ich wymowie. Trafnie dostrzegała kryjące się za nimi zjawiska i przemiany społeczne, jakkolwiek nie wszystkie ujawniły się w całej okazałości. I tak przykładowo napływ młodzieży chłopskiej do Gimnazjum mocniej zarysował się dopiero w dwudziestoleciu międzywojennym, podczas gdy np. na Uniwersytecie Jagiellońskim zjawisko takie było już czytelne przed I wojną. Dostrzegła natomiast i zaakcentowała inny moment „przełomowy” w dziejach szkoły, jakim było pojawienie się w jej murach dziewcząt. Tu nawiasem mówiąc, uwagę moją zwróciło, tym przypadku niekoniecznie miło, posługiwanie się w analizie statystycznej wyłącznie sztywną formułą demograficzną – mężczyźni i kobiety, gdy przecież mowa o chłopcach i dziewczętach.

Zajmujące istotne miejsce w rozprawie dane liczbowe uzyskane przez Doktorantkę zostały zamieszczone w dobrze skonstruowanych, przejrzystych tabelach. Część z nich została dodatkowo zilustrowana kolprowymi wykresami. Usterki językowe czy stylistyczne, jakie zidentyfikowałem są nieliczne, nieco więcej jest prostych „literówek”. Ponadto jeden z wykresów ma niekompletny opis.

Powyższe zastrzeżenia nie wpływają wszelako na wartość rozprawy, która imponuje rozległością pola badawczego. Na uwagę także zasługuje zebranie i zbudowanie obfitego zbioru informacji jednostkowych oraz sposób ich uporządkowania.

W świetle powyższych uwag stwierdzam, że recenzowana rozprawa w pełni odpowiada kryteriom ustawowym i wnoszę o dopuszczenie jej Autorki do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Wola Węclawska, 12 08 2023

(-) Tomasz Gąsowski